شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمان

دکتر علیرضا ظهور: [*] دانشیار، گروه روش تحقیق، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران
طاهره اسلامی‌نژاد: کارشناس ارشد، مرکز توسعه دانشگاه علوم پزشکی کرمان

فصلنامه پایش
سال اول شماره چهارم پاییز۱۳۸۱صص۱۳-۵
تاریخ پذیرش مقاله:۱۳۸۱/۴/۴

چکیده

تدریس و آموزش دانشجویان از عمده‌ترین وظایف استاد محسوب می‌گردد. یکی از مشکلات اساسی آموزش در دانشگاه‌ها نداشتن شاخص‌های تدریس اثربخش است و یکی از مهم‌ترین روش‌های تعیین این شاخص‌ها نظرخواهی از دانشجویان است.

این پژوهش به‌صورت مقطعی در بهار۱۳۸۱به‌منظور تعیین مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمان انجام گرفت. ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش پرسشنامه‌ای بود که به کمک منابع معتبر خارجی و داخلی طراحی شد. روایی آن به طور صوری از طریق نظرسنجی از متخصصان و پایایی آن نیز با انجام آزمون مجدد مورد ارزیابی قرار گرفت. در این پژوهش۳۵۰دانشجو به‌صورت تصادفی انتخاب و پرسشنامه‌ها به روش خودگزارش‌دهی تکمیل گردید. بخش اول پرسشنامه به منظور بررسی خصوصیات دانشجویان و بخش دوم به منظور تعیین مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان (در چهار جنبه دانش‌پژوهی، روش تدریس، قدرت ایجاد ارتباط و شخصیت فردی) طراحی گردید. داده‌ها پس از جمع‌آوری با استفاده از نرم افزار SPSS و آزمون مجذور کای مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

از دیدگاه دانشجویان جنبه‌های روش تدریس، قدرت ارتباط، دانش‌پژوهی و شخصیت فردی به‌ترتیب مهم‌ترین جنبه‌های تدریس اثربخش را به خود اختصاص داده‌اند. در جنبه دانش‌پژوهی، ویژگی‌های علم و دانش و ارایه مطالب نو، در جنبه روش تدریس، ویژگی‌های انتقال شفاف و واضح مطالب و نیز آماده‌سازی کلاس برای تفکر و بحث، در جنبه قدرت ارتباط، ویژگی‌های ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث و ارتباط دوستانه با دانشجو، و در جنبه شخصیت فردی، ویژگی‌های بیان شیوا و ساده، اعتماد به نفس و قاطعیت به‌عنوان مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش شناخته شده است. ارتباط معنی‌داری بین خصوصیات دانشجویان با اولویت‌بندی شاخص‌های تدریس اثر بخش از دیدگاه آنان مشاهده نگردید.

در یک نتیجه‌گیری کلی نیز می‌توان عنوان نمود، گزینش مدرسین دانشگاه باید بر اساس داشتن ویژگی‌های لازم برای تدریس اثربخش صورت گیرد. ضمن آن‌که برگزاری کارگاه‌های نوین و استاندارد شیوه‌های تدریس اثربخش برای اساتید به طور مستمر توصیه می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: تدریس اثربخش، شاخص‌های تدریس، دانشجویان علوم پزشکی

[*] نویسنده اصلی: تهران، بزرگراه شهید همت، بین شیخ فضل‌الله و شهید چمران، ستاد دانشگاه علوم پزشکی ایران، طبقه پنجم، دفتر روابط بین‌الملل، صندوق پستی:۶۱۷۱-۱۵۸۷۵
تلفن و نمابر: ۸۰۵۲۲۶۳
E-mail: zohooralireza@yahoo.com

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-11-22]

[DOR: 20.1001.1.16807626.1381.1.4.1.9]

مقدمه

اصلی‌ترین و گرانبهاترین رکن دانشگاه‌های علوم پزشکی، اعضای هیأت علمی آنها هستند. وظایف متصور برای یک عضو هیأت علمی در این دانشگاه‌ها در هفت بخش شامل آموزش، پژوهش، مراقبت از بیماران، مدیریت، فعالیت‌های تخصصی در خارج از دانشگاه، توسعه فردی و فعالیت‌های مدنی قابل طبقه‌بندی است. هر عضو هیأت علمی بر حسب توانمندی‌ها، قابلیت‌ها، علایق شخصی، شرایط و نیازهای مؤسسه ممکن است در یک یا چند حیطه فعالیت بیشتری داشته باشد، ولی یکی از عمده‌ترین وظایف او تدریس و آموزش دانشجویان است که کیفیت آن در ارتقای انگیزه، نشاط، نوآوری و افزایش کارایی استاد و دانشجو تأثیر بسزایی دارد[۳-۱].

یکی از مشکلات اساسی در آموزش دانشگاه‌ها نداشتن شاخص‌های تدریس اثربخش است. منظور از تدریس اثربخش مجموعه‌ای از عملکردها و ویژگی‌های استاد است که باعث دستیابی به اهداف آموزشی و یادگیری دانشجو می‌شود. البته یادگیری به عوامل متعدد دیگری از جمله رفتارهای دانشجو، انگیزه یادگیری، محتوای برنامه درسی، محیط و منابع فیزیکی نیز بستگی دارد. ولی پژوهشگران نشان داده‌اند که تدریس اثربخش در پیشرفت تحصیلی و یادگیری دانشجو از سایر عوامل مهم‌تر بوده است[۵و۴].

ارزیابی اثربخشی جنبه تدریس یک استاد به دلیل نداشتن شاخص‌های مناسب مشکل‌تر از ارزیابی جنبه پژوهشی اوست. مثلاً با بررسی تعداد مقالات و طرح‌های اجرا شده تا اندازه‌ای می‌توان جنبه پژوهشی استاد را مورد ارزیابی قرار داد. شاید یکی از عواملی که باعث شده در اکثر دانشگاه‌ها اساس ارتقای اساتید ارزیابی جنبه پژوهشی آنان باشد، آسان‌تر بودن ارزیابی این جنبه نسبت به جنبه تدریس آنان بوده است. نتایج پژوهش‌ها نشان داده که دانشگاه‌هایی که اساس ارزیابی و ارتقای اساتید خود را بر جنبه پژوهشی آنان بنا نهاده‌اند، در کیفیت تدریس اساتیدشان افت شدیدی مشاهده گردیده است [۶و۴]. احتمالاً یکی از دلایل افت کیفیت تدریس و یادگیری در دانشگاه‌های کشور در چند سال اخیر توجه زیاد به جنبه پژوهشی برای ارتقای اساتید بوده است.

از طرفی ارزیابی تدریس اساتید بدون دردسترس‌داشتن شاخص‌های تدریس اثربخش نه‌تنها باعث بهبود کیفیت آموزش نمی‌گردد بلکه باعث افت کیفیت نیز می‌شود. برای تعیین شاخص‌های تدریس اثربخش روش‌های مختلفی از جمله نظرخواهی از مدیران، همکاران، خود اساتید و دانشجویان وجود دارد[۸و۷].

استادان اظهار نموده‌اند که آگاهی از دیدگاه دانشجویان نسبت به تدریس اثربخش در بهبود کیفیت تدریس و آموزش آنان تأثیر بسزایی دارد. آنان بر این باورند که چون دانشجویان مستقیماً درگیر یادگیری هستند، یکی از بهترین روش‌های تعیین شاخص‌های تدریس اثربخش نظرخواهی از دانشجویان است[۹و۱۰]. بعضی از پژوهش‌ها نیز نشان داده‌اند که در تعدادی از شاخص‌های تدریس اثربخش بین دیدگاه استادان با دانشجویان تفاوت وجود دارد[۱۲و۱۱]. مثلاً در پژوهشی نشان داده شده که مهمترین شاخص تدریس اثربخش از نظر اساتید جنبه دانش پژوهی و از دیدگاه دانشجویان جنبه قدرت ارتباط بوده است[۱۱].

نتایج برخی مطالعات نیز نشان داد که دیدگاه دانشجویان در مورد شاخص‌های تدریس اثربخش بنا به مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی و اهداف دانشجویان برای ورود به دانشگاه متفاوت بوده است[۱۴-۱۳]. مثلاً دانشجویان جدیدالورود به جنبه قدرت ارتباط بیشتر از دانشجویان مقاطع بالاتر بها داده‌اند[۱۵]. ما در این پژوهش دیدگاه دانشجویان را با توجه به جنس، وضعیت تأهل، مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی، سابقه تحصیلات دانشگاهی و هدف از تحصیل مورد سنجش قرار داده‌ایم.

در کشورمان مطالعات پراکنده‌ای در زمینه تعیین شاخص‌های تدریس اثربخش یک استاد از دیدگاه دانشجویان انجام گرفته ولی در کمتر مطالعه‌ای این شاخص‌ها به تفکیک در چهار جنبه دانش پژوهی، روش تدریس، قدرت ارتباط با دانشجو و شخصیت فردی مورد ارزیابی قرار گرفته است [۱۹-۱۵]. در ضمن در اکثر مطالعات انجام‌شده انتخاب گزینه‌ها در پرسشنامه بر اساس اولویت‌بندی (Ranking scale)طراحی نگردیده و در نتیجه شاخص‌ها به‌ترتیب اهمیت تعیین نشده‌اند. در این پژوهش با بررسی نتایج

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-11-22]

[DOR: 20.1001.1.16807626.1381.1.4.1.9]

پژوهش‌های متعدد، مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش به تفکیک در جنبه‌های مختلف رفتاری(دانش پژوهی، روش تدریس، قدرت ارتباط و شخصیت فردی)تدوین و دانشجویان آنها را به‌صورت ترتیبی امتیازبندی نمودند.

مواد و روش کار

این پژوهش به‌صورت مقطعی در پاییز۱۳۸۰به‌منظور تعیین مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمان انجام گرفت. حداقل حجم نمونه لازم بر اساس سایر مطالعات انجام‌شده در این زمینه با۹۵درصد اطمینان۳۲۰نفر برآورد گردید که جهت اطمینان بیشتر۳۵۰ دانشجو با استفاده از روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای انتخاب شدند. به‌این‌صورت که با توجه به حجم نمونه مورد نیاز۱۵ درصد دانشجویان هر مقطع(کاردانی، کارشناسی و کارشناسی ارشد) به‌صورت تصادفی انتخاب و پرسشنامه‌ها به روش خودگزارش‌دهی تکمیل گردید.

ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش پرسشنامه‌ای مشتمل بر دو بخش بوده است. بخش اول به منظور تعیین خصوصیات دانشجویان(جنس، رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، هدف اصلی از تحصیل و سوابق تحصیلات دانشگاهی) و بخش دوم به منظور تعیین مهم‌ترین شاخص‌های(ویژگی‌های)تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان(در چهار جنبه دانش‌پژوهی، روش تدریس، قدرت ایجاد ارتباط و شخصیت فردی) طراحی شد. چهار ویژگی در جنبه دانش‌پژوهی، پنج ویژگی در جنبه روش تدریس، پنج ویژگی در جنبه قدرت ارتباط و نه ویژگی در جنبه شخصیت فردی(جمعاً۲۳شاخص) مطرح شد و از دانشجویان خواسته شد تا ویژگی‌های هر جنبه را به‌ترتیب اولویت(Ranking scale) مشخص نمایند. پس از این‌که پرسشنامه به کمک منابع معتبر خارجی و داخلی ساخته شد، روایی آن به‌طور صوری از طریق نظرسنجی از متخصصان مورد ارزیابی قرار گرفت. ضریب پایایی سؤالات نیز با انجام آزمون مجدد به فاصله۱۲روز روی۳۵دانشجو برای هر یک از چهار جنبه دانش‌پژوهی، روش تدریس، قدرت ارتباط و شخصیت فردی به‌ترتیب۰/۷۸، ۰/۸۲، ۰/۷۶ و ۰/۸۱ به‌دست آمد.

داده‌ها پس از جمع‌آوری با استفاده از نرم‌افزارSPSS و آزمون مجذور کای مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای محاسبه درصد امتیاز مربوط به هر ویژگی، به ویژگی انتخاب‌شده در آخرین رتبه امتیاز صفر و به ویژگی‌های انتخاب‌شده در رتبه‌های بعدی به ترتیب امتیاز یک، دو و ... تعلق گرفت. سپس جمع امتیازات مربوط به هر ویژگی محاسبه و درصد امتیاز مربوط به آن(با توجه به حداکثر امتیاز ممکن)به‌دست آمد. در جداول این مقاله جهت اختصار تنها به سه اولویت اول، دوم و سوم مربوط به هر شاخص اشاره شده و در نمودارها درصد امتیاز مربوط به هر شاخص به تفکیک در جنبه‌های مختلف نشان داده شده است.

یافته‌ها

حدود۵۱درصد دانشجویان تحت بررسی زن و بقیه مرد بودند. حدود۱۹درصد دانشجویان در فاصله سنی بین۱۸تا۲۰، ۵۹درصد بین۲۱تا۲۴و بقیه بیش از۲۴سال سن داشته‌اند. میانگین سنی زنان۲/۴۶±۲۲/۱و مردان۴/۶±۲۴/۶سال بوده است($P<0/01$).

سوابق تحصیلات دانشگاهی۳۵درصد دانشجویان یک تا دو، ۴۴درصد سه تا چهار و بقیه(۲۱درصد)بیش از چهار سال بوده است. حدود۷۲درصد دانشجویان مجرد، ۲۷درصد متأهل و بقیه جداشده یا مطلقه بوده‌اند. مقطع تحصیلی۱۲درصد دانشجویان کاردانی(رشته‌های بهداشت و پرستاری)، ۳۷درصد کارشناسی(رشته‌های بهداشت، پرستاری، مدیریت و پیراپزشکی) و بقیه(۵۱درصد)کارشناسی ارشد(رشته‌های پزشکی، دندانپزشکی و داروسازی) بوده است.

نتایج نشان داد که از دیدگاه دانشجویان ویژگی‌های علم و دانش، ارایه مطالب نو، سابقه تدریس و سابقه پژوهش به‌ترتیب مهم‌ترین ویژگی‌های جنبه دانش‌پژوهی یک استاد را در تدریس اثربخش به خود اختصاص داده‌اند. به‌طوری‌که در این جنبه حدود۷۴/۸درصد دانشجویان ویژگی علم و دانش را به عنوان اولویت اول انتخاب نموده‌اند. این رقم برای ویژگی‌های ارایه مطالب نو، سابقه تدریس و سابقه پژوهش به ترتیب۱۶، ۵/۲ و ۴ درصد به‌دست آمد(جدول شماره۱).

برای محاسبه درصد امتیاز هر ویژگی (از حداکثر امتیاز ممکن)، به ویژگی انتخاب‌شده در اولویت اول سه امتیاز و به ویژگی‌های انتخاب‌شده در اولویت‌های بعدی به ترتیب دو، یک و صفر امتیاز داده شد. همانطور که نمودار شماره۱نشان می‌دهد

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-11-22]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1381.1.4.1.9]

ویژگی علم و دانش با ۸۶/۸ درصد امتیاز (از حداکثر امتیاز ممکن) در صدر ویژگی‌های جنبه دانش‌پژوهی قرار گرفت (P<۰/۰۱).

در جنبه روش تدریس ۳۹/۵ درصد دانشجویان ویژگی انتقال شفاف و واضح مطالب را به‌عنوان اولویت اول انتخاب نمودند. این درصد برای ویژگی‌های آماده‌سازی کلاس برای تفکر و بحث ۲۵/۷درصد، سازماندهی، توالی و تنظیم مطالب ۱۵/۷ درصد، برقراری ارتباط موضوع با وظایف شغلی، ۱۱/۴ درصد و بهره‌گیری از وسایل کمک‌آموزشی، ۷/۷ درصد به‌دست آمد(جدول‌شماره۱).

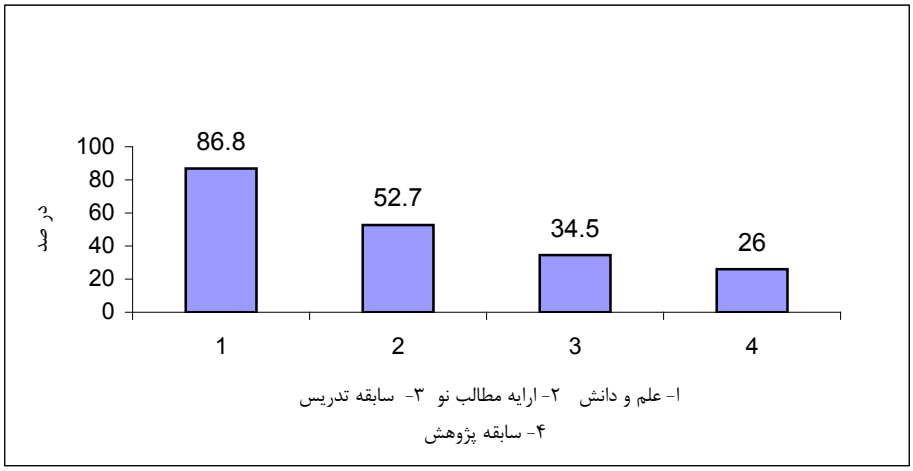
جدول شماره۱- اولویت‌بندی در مورد ویژگی‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان تحت مطالعه

جنبه	اولویت	اول		دوم		سوم	
	ویژگی	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
دانش‌پژوهی	علم و دانش	۲۶۲	۷۵	۴۹	۱۴	۲۷	۸
	ارایه مطالب نو	۵۶	۱۶	۱۴۱	۴۰	۱۰۴	۳۰
	سابقه تدریس	۱۸	۵	۹۷	۲۸	۱۱۴	۳۲
	سابقه پژوهش	۱۴	۴	۶۳	۱۸	۱۰۵	۳۰
	جمع	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰
روش تدریس	انتقال شفاف و واضح مطالب	۱۳۸	۳۹	۱۲۰	۳۴	۵۲	۱۵
	آماده‌سازی کلاس برای تفکر و بحث	۹۰	۲۶	۷۴	۲۱	۸۵	۲۴
	سازماندهی، توالی و تنظیم مطالب	۵۵	۱۶	۹۳	۲۷	۷۷	۲۲
	برقراری ارتباط موضوع با وظایف شغلی	۴۰	۱۱	۴۲	۱۲	۸۳	۲۴
	بهره‌گیری از وسایل کمک‌آموزشی	۲۷	۸	۲۱	۶	۵۳	۱۵
	جمع	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰
قدرت ارتباط	ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث	۱۳۹	۴۰	۷۲	۲۱	۷۳	۲۱
	ارتباط دوستانه با دانشجو	۹۲	۲۶	۸۶	۲۵	۸۳	۲۴
	عدالت در ارزشیابی	۷۱	۲۰	۷۷	۲۲	۵۷	۱۶
	توضیح مجدد مطالب و رفع اشکال	۳۲	۹	۷۹	۲۲	۹۱	۲۶
	دسترسی آسان به استاد در خارج از کلاس	۱۶	۵	۳۶	۱۰	۴۶	۱۳
	جمع	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰
شخصیت فردی	بیان شیوا و ساده	۱۰۱	۲۹	۷۸	۲۲	۵۲	۱۵
	اعتماد به نفس و قاطعیت	۹۷	۲۸	۶۵	۱۹	۴۷	۱۳
	علاقه‌مندی به تدریس	۶۸	۱۹	۵۸	۱۷	۶۳	۱۸
	دارای کلام و لحن احترام‌آمیز با دانشجو	۳۲	۹	۳۳	۹	۵۶	۱۶
	وقت‌شناسی و حضور به‌موقع در سر کلاس	۲۰	۵	۲۸	۸	۴۵	۱۳
	انتقادپذیری	۱۳	۴	۳۶	۱۰	۳۵	۱۰
	ظاهر آراسته	۱۱	۳	۲۹	۸	۲۰	۶
	شوخ‌طبعی و بشاشت	۶	۲	۱۵	۴	۱۴	۴
	رعایت هنجارهای اجتماعی و اخلاقی	۲	۱	۸	۳	۱۸	۵
	جمع	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰

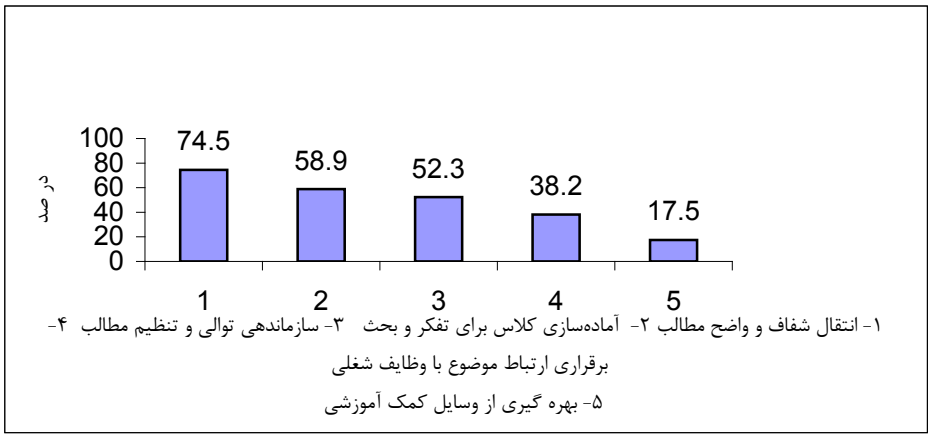
همانطور که نمودار شماره ۲ نشان می‌دهد، ویژگی انتقال شفاف و واضح مطالب با ۷۴/۵ درصد امتیاز (از حداکثر امتیاز ممکن) در صدر ویژگی‌های جنبه روش تدریس قرار دارد (P<۰/۰۱).

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-11-22]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1381.1.4.1.9]

نمودار شماره۱- درصد امتیاز ویژگی‌های دانش‌پژوهی استاد در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

نمودار شماره۲- درصد امتیاز ویژگی‌های روش تدریس استاد در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

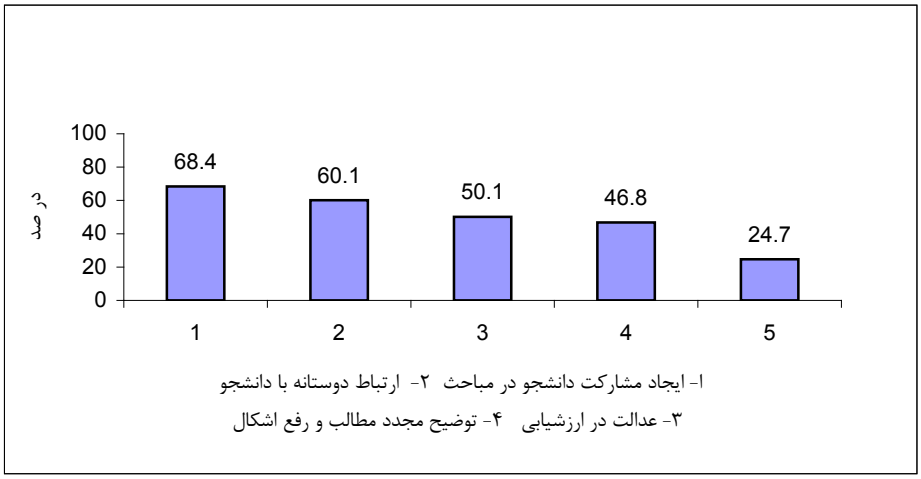

در جنبه قدرت ارتباط ۳۹/۷ درصد دانشجویان ویژگی ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث را به‌عنوان اولویت اول انتخاب کرده‌اند. این درصد برای ویژگی‌های ارتباط دوستانه با دانشجو، ۲۶/۳ درصد، عدالت در ارزشیابی، ۲۰/۲ درصد، توضیح مجدد مطالب و رفع اشکال، ۹/۱ درصد و دسترسی آسان به استاد در خارج از کلاس، ۴/۷ درصد بوده است(جدول شماره۱). همانطور که نمودار شماره۳ نشان می‌دهد ویژگی ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث با ۶۸/۴ درصد امتیاز (از حداکثر امتیاز ممکن) در صدر ویژگی‌های جنبه قدرت ارتباط قرار دارد ($P<۰/۰۱$).

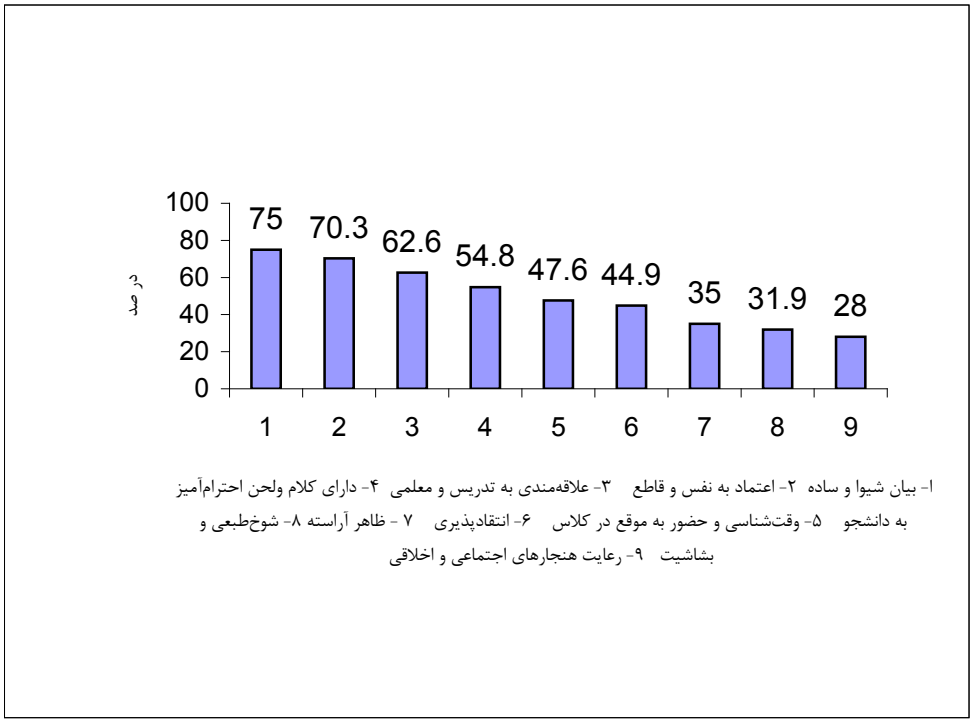
در جنبه شخصیت فردی ۲۸/۸ درصد دانشجویان ویژگی‌بیان شیوا و ساده را به عنوان اولویت اول انتخاب نمودند. این درصد برای ویژگی‌های اعتماد به نفس و قاطعیت ۲۷/۷ درصد، علاقه‌مندی به تدریس و معلمی ۱۹/۴ درصد، دارای کلام و لحن احترام‌آمیزبودن ۹/۱ درصد، وقت‌شناسی و حضور به‌موقع در کلاس ۵/۷ درصد، انتقادپذیری ۳/۸ درصد، ظاهر آراسته ۳/۱ درصد، شوخ‌طبع و بشاش‌بودن ۱/۸درصد و رعایت هنجارهای اجتماعی و اخلاقی ۰/۶درصد بوده است. همانطور که نمودار شماره ۴ نشان می‌دهد ویژگی بیان شیوا و ساده با ۷۵ درصد امتیاز (از حداکثر امتیاز ممکن) در صدر ویژگی‌های جنبه شخصیت فردی قرار دارد ($P<۰/۰۱$).

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-11-22]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1381.1.4.1.9]

نمودار شماره۳- درصد امتیاز ویژگی‌های قدرت ارتباط استاد در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

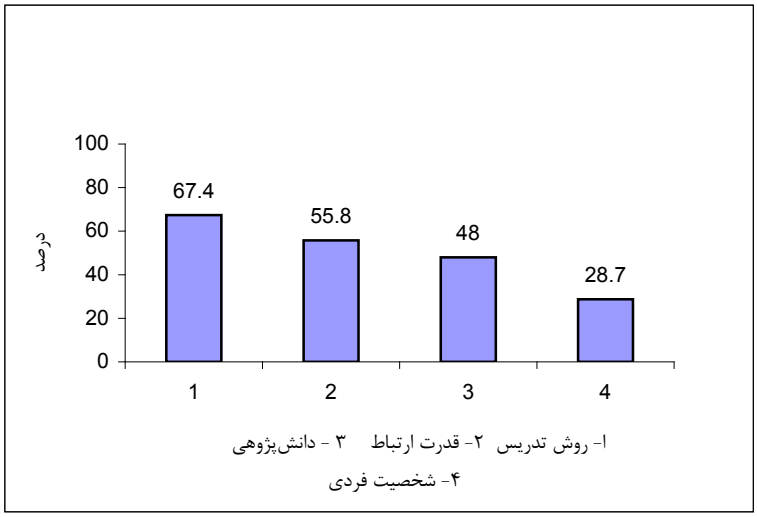
نمودار شماره۴- درصد امتیاز ویژگی‌های شخصیت فردی استاد در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

از دیدگاه دانشجویان جنبه‌های روش تدریس، قدرت ارتباط، دانش‌پژوهی و شخصیت فردی به‌ترتیب، مهم‌ترین جنبه‌های تدریس اثربخش را به خود اختصاص داده‌اند. حدود ۴۰درصد دانشجویان جنبه روش تدریس را به عنوان اولویت اول انتخاب نمودند. این درصد برای جنبه‌های "قدرت ارتباط، دانش‌پژوهی و شخصیت فردی به‌ترتیب، ۲۶/۸، ۲۴/۳ و ۸/۹ درصد به‌دست آمد (جدول شماره۲). همانطور که نمودار شماره ۵ نشان می‌دهد جنبه روش تدریس با ۶۷/۴ درصد امتیاز (از حداکثر امتیاز ممکن) در صدر چهار جنبه تدریس اثربخش قرار گرفته است ($P<۰/۰۱$).

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-11-22]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1381.1.4.1.9]

نمودار شماره۵- درصد امتیاز ابعاد استاد در تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

جدول شماره۲- اولویت‌های ابعاد تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان

اولویت	اول		دوم		سوم	
جنبه	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
روش تدریس	۱۴۰	۴۰	۱۰۴	۳۰	۸۰	۲۳
قدرت ارتباط	۹۴	۲۷	۱۰۸	۳۱	۸۸	۲۵
دانش‌پژوهی	۸۵	۲۴	۸۲	۲۳	۸۵	۲۴
شخصیت فردی	۳۱	۹	۵۶	۱۶	۹۷	۲۸
جمع	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰	۳۵۰	۱۰۰

در نهایت آن‌که تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد ارتباط معنی‌داری بین مقطع تحصیلی، هدف اصلی دانشجو از تحصیل در دانشگاه، سوابق تحصیلات دانشگاهی، وضعیت تأهل، سن و جنس دانشجویان با دیدگاه آنان نسبت به جنبه‌ها و ویژگی‌های تدریس اثر بخش مشاهده وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش منجر به تعیین مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش استاد از دیدگاه دانشجویان گردید. به‌طور خلاصه نتایج نشان داد که از دیدگاه دانشجویان جنبه‌های روش تدریس، قدرت ارتباط، دانش‌پژوهی و شخصیت فردی به‌ترتیب، مهم‌ترین جنبه‌های تدریس اثربخش استاد محسوب می‌گردد. از طرفی، نتایج حاصل از این پژوهش با تعدادی از پژوهش‌های انجام‌شده مغایرت و با تعدادی دیگر همخوانی دارد. مثلاً مهم‌ترین جنبه تدریس اثربخش یک استاد از دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی یزد شخصیت فردی و قدرت ارتباط[۱۷] و از دیدگاه دانشجویان علوم پایه دانشگاه علوم پزشکی ایران، صرفاً جنبه روش تدریس[۱۶] بوده است. در نتایج پژوهش دیگری مهم‌ترین شاخص تدریس اثربخش از دیدگاه استادان جنبه دانش‌پژوهی و از دیدگاه دانشجویان جنبه قدرت ارتباط بوده است[۱۱].

در جنبه روش تدریس به‌ترتیب، مهم‌ترین ویژگی‌ها انتقال شفاف و واضح مطالب، آماده‌سازی فضای کلاس برای تفکر و بحث و توالی منطقی مطالب در هنگام تدریس شناخته شده است که با نتایج بعضی از پژوهش‌ها همخوانی دارد[۱۸]. متخصصین آموزش معتقدند که مشخص بودن اهداف و طرح درس (Curriculum and planning) علاوه بر تسهیل در نحوه تدریس، باعث افزایش انگیزه دانشجویان برای حضور مرتب در کلاس، تعقیب مطالب، شرکت فعال در بحث‌ها و به‌طور کلی یادگیری بیشتر می‌گردد[۱۱و۱۰].

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-11-22]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1381.1.4.1.9]

در جنبه قدرت ارتباط به‌ترتیب، مهم‌ترین ویژگی‌ها ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث، ارتباط دوستانه با دانشجو و عدالت در ارزشیابی شناخته شده است. دوره‌های آموزشی برای اساتید به منظور فراگیری استراتژی‌های مختلف در نحوه قدرت ارتباط و توسعه مهارت‌های خودآموزی (Problem basedlearning) در تقویت قدرت ارتباط آنان بسیار مؤثر بوده است[۱۴ و ۱۰]. نتایج پژوهشی روی دانشجویان علوم پزشکی کرمانشاه نشان داده که تنها حدود۶۰ درصد دانشجویان از قدرت ارتباطی استادان رضایت داشته‌اند [۱۹]. در پژوهش دیگری نیز نشان داده شد که مهم‌ترین ویژگی‌های تدریس اثربخش در جنبه قدرت ارتباط به‌ترتیب، ارتباط دوستانه با دانشجو و ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث بوده است که با نتایج پژوهش حاضر تقریباً همخوانی دارد [۵-۳]. تعدادی از پژوهشگران نشان داده‌اند که بین قدرت ارتباطی با مهارت‌های اصلی و سوابق آموزشی استاد همبستگی مثبت وجود دارد، به‌همین دلیل در تدریس اثربخش به این جنبه اهمیت ویژه‌ای داده‌اند[۱۴ و ۱۰].

در جنبه دانش‌پژوهی به‌ترتیب، مهم‌ترین ویژگی‌ها علم و دانش، ارایه مطالب نو و سابقه تدریس شناخته شده که با نتایج حاصل بعضی از پژوهش‌ها همخوانی دارد[۷]. در جنبه شخصیت فردی به‌ترتیب، مهم‌ترین ویژگی‌ها بیان شیوا و ساده، اعتماد به نفس، قاطعیت و علاقه‌مندی به تدریس و معلمی شناخته شده است. از دیدگاه دانشجویان علوم پایه پزشکی در دانشگاه علوم پزشکی ایران، مهم‌ترین ویژگی‌های تدریس اثربخش در این جنبه کلام و لحن مناسب، علاقه‌مندی به تدریس و رعایت هنجارهای اجتماعی و اخلاقی بوده است[۱۵].

در این پژوهش هیچ ارتباطی بین خصوصیات دانشجویان (رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، سوابق تحصیلات دانشگاهی و ...) با جنبه‌ها و همچنین شاخص‌های تدریس اثربخش مشاهده نگردید که با نتایج بعضی از مطالعات مغایرت داشته است [۱۶ و ۱۴]. مثلاً در مطالعه‌ای نشان داده شد که مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان رشته پزشکی، شخصیت فردی و از دیدگاه دانشجویان رشته بهداشت، قدرت ارتباط با دانشجو بوده است[۱۶]. در مطالعه دیگری نشان داده شد که دانشجویان جدیدالورود به جنبه قدرت ارتباط بیشتر از دانشجویان قدیمی بها داده‌اند[۱۴]. با توجه به این‌که در پژوهش‌های مذکور ویژگی‌های یک استاد به تفکیک در جنبه‌های مختلف مورد سنجش قرار نگرفته، به‌نظر می‌رسد که بخشی از این تفاوت‌ها ناشی از تفاوت ساختاری پرسشنامه، شیوه امتیازبندی و تجزیه و تحلیل داده‌ها بوده است که به هر حال ضرورت انجام مطالعات بیشتر با پرسشنامه‌های یکسان را می‌طلبد. با توجه به این‌که یکی از نقش‌های حایز اهمیت دانشگاه‌ها آموزش و تربیت نیروی انسانی کارآمد است، لازم به‌نظر می‌رسد مسئولین کشور در برنامه‌ریزی کارگاه‌های روش تدریس برای اساتید و همچنین هنگام گزینش مدرسین دانشگاه‌ها، به شاخص‌های تدریس اثر بخش از دیدگاه دانشجویان توجه بیشتری مبذول دارند.

تشکرو قدردانی

به‌این‌وسیله از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی کرمان به‌خاطر حمایت مالی در اجرای پژوهش سپاسگزاری می‌شود.

منابع

۱- رحال‌زاده رضا، روش‌شناسی تدریس: مطالعه درباره طراحی آموزشی،چاپ اول، نشر ترمه، تهران، ۱۳۷۵

۲- صفوی امان‌الله، کلیات روش‌ها و فنون تدریس، چاپ اول، انتشارات معاصر، تهران، ۱۳۷۴

۳- سیف علی‌اکبر، ملاک‌های شایستگی معلم، فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش، ۱۳۷۳، ۴، ۱۹-۱۴

4- Bardes CL, Falcone DJ, Measuring teaching: a relative value scale in teaching and learning in medicine. Teaching Teacher and Education Journal 1998; 10: 40-43

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-11-22]

[DOR: 20.1001.1.16807626.1381.1.4.1.9]

5- Artiles AJ. Assessing the link-between teacher cognitions, teacher's behaviors and pupil responses lessons. Teaching Teacher and Education Journal 1994; 10: 405-81

۶- گوانگ وی: ترجمه افشار زنجانی، مدیریت و ارزشیابی کیفی و کمی مدرسان کتابداری در چین، فصلنامه کتاب: نشریه کتابخانه ملی ایران، ۱۳۶۹، ۸۴-۳۶۷

۷- داماچاندران ل، دامالینگام ت: ترجمه فروغ شفیعی، آموزش بهداشت، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۰

۸- سیف علی‌اکبر، روش‌های اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی،چاپ اول، نشر دوران، تهران، ۱۳۷۶

۹- دلاوری علی، نکاتی چند درباره ارزشیابی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها، فصلنامه روش‌شناسی و علوم تربیتی، ۱۳۷۲، ۲، ۸۳-۶۹

10- Schmidt HG, Van der Arend A, Moust JH, Kokx I, Boon L. Influence of tutor's subject-matter expertise on student effort and achievement in problem-based learning. Academic Medicine 1993; 68: 784-91

11- Bergman K, Gaitskill T. Faculty and student perceptions of effective clinical teachers: An extension study. Journal of Professional Nursing 1990; 6: 33-44

12- Lang HG, McKee BG, Conner K. Characteristics of effective teachers. American Annals of Deaf 1993; 138: 252-9

13- Brown S.T. Faculty and student perceptions of effective clinical teacher. Journal of Nursing Education 1981; 87: 4-15

14-Faulkner A, Argent J, Jones A. Effective communication in health care: exploring the skills of the teachers. Patient Education Counseling 2001; 45: 227-32

۱۵) سلطانی عربشاهی کامران، قادری اعظم، ویژگی‌های تدریس اثربخش از دیدگاه اساتید و دانشجویان مرکز علوم پایه دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی ایران، مجله دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۹، ۲۲، ۸۶-۲۷۹

۱۶- مظلومی سعید، احرام‌پوش محمدحسن، کلانتری مهدی، کریمی حسین، خرازی محمدعلی. ویژگی‌های یک استاد خوب از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی یزد، مجله دانشگاه علوم پزشکی یزد، ۱۳۷۹، ۲، ۱۰۹-۱۰۴

۱۷- کلانتری مهدی، مظلومی سعید، احرام‌پوش حسن، کرباسی محمدحسین، کریمی حسین. ارزشیابی اعضای هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی یزد از کارگاه‌های آموزش پزشکی، مجله دانشگاه علوم پزشکی یزد، ۱۳۷۹، ۲، ۱۱۴-۱۰۹

۱۸- ایران‌فر شیرین، ناصری‌پور مسعود، رحیمی مریم، وضعیت فعالیت آموزشی استادان دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه از نظر دانشجویان در سال ۱۳۷۸، مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، ۱۳۷۹، ۳، ۳۲-۲۷

۱۹- ایران‌فر شیرین، عزیزی فریدون، ولایی ناصر، وضعیت مهارت‌های ارتباطی استادان دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، ۱۳۷۹، ۲، ۸-۱

[Downloaded from payeshjournal.ir on 2026-11-22]
[DOR: 20.1001.1.16807626.1381.1.4.1.9]